اندیشه های کلامی شهید سید مصطفی خمینی (۴)

آفرینش قیامت

زمانی برپایی قیامت و روز جزا به بیان روشن آیات قرآن تنها برای خداوند دانسته است و به جز او هیچ کس نمی داند روز رستاخیز (قیامت کبری) که در آن تمامی انسانها آورده می شوند و به نیك و بد آنان رسیدگی می شود چه هنگام خواهد بود. در این مطلب برای هیچ کس تردیدی نیست.

اما آیا خداوند روز قیامت را پس از نابودی این جهان خواهد آفرید و یا روز قیامت را آفریده والآن وجود دارد ولی از دایره درك ما خارج است و پس از آن که رستاخیز برپا شود و انسان حجاب و حصار مادیّتِ این جهان را فرونهد قیامت برای اوآشکار خواهد شد.

دراین باره عالمان دین یکسان نیندیشیده اند: گروهی سخن نخست را برگزیده اند و گروهی سخن دوم را.

استاد شهید مصطفی خمینی بر این باور است که روز قیامت و روز جزا اکنون وجود دارد.

ایشان ذیل آیه: (مالك یوم الدین) می نویسد:

(انّ یوم الدین و هو یوم القیامة الآن موجود بضرورة العقل والنّقل ویدل علیه روایات المعراج و آیاته.)۷۲

(یوم الدین)؛ یعنی روز قیامت اکنون وجود دارد. این مطلب را عقل و روایات دینی اثبات می کند و آیات و احادیث معراج پیامبر(ص) به آن گواهی می دهند.

برای بهتر روشن شدن مطلب باید مراد و مفهوم (روز قیامت) بیان شود. در فهم عرفی میان (روز قیامت) و رخدادهای آن روز فرقی نهاده نمی شود. به فهم عرف روز قیامت انسانها برانگیخته می شوند و برای حسابرسی کردار خویش به پیشگاه خداوند می روند با همه ویژگیهای دیگری که در متون دین بیان شده است. در نظر عرف روز قیامت هم معناست با رستاخیز و همه پدیدهایی که پس از آن پدید آمده است.

اما با کنارگذاشتن آسان گیری عرفی و به کارگیریِ دقت عقلی (روز قیامت) به عنوان یك حقیقت مستقل دانسته می شود. فهم عمیق دینی می گوید: (روزقیامت) یك (حقیقتِ زمانی) است که در آن حقایق چیزها و باطنِ آنها آشکار می شود. این که خداوند در آن روز براساس حقیقتی که هر انسان باخود دارد به حسابرسی و جزا و پاداش او می پردازد امری است که در ظرفِ قیامت انجام می گیرد و حقیقتی است جدای از حقیقت و مفهوم (روز قیامت) همان گونه که برانگیخته شدنِ در آن روز حقیقتی است دیگر و میزان و صراط و... حقایقی دیگر. پس بسی فرق است میان معنی و مفهومی که (روز قیامت) دارد و امور حقی

که در آن روز پدید خواهد آمد. با این فرق نهادن رأی آن عالم شهید که می گوید: (روز قیامت الآن وجود دارد) روشن می شود.

وی نمی خواهد بگوید:هم اکنون انسان پس از مردن واردِ روز قیامت می شود و مورد حسابرسی و... قرار می گیرد; بی گمان این کار با پدیده هایی مانند: خاموش شدن ستارگان بی فروغ شدن خورشید خشك شدن دریاها و پایان یافتن عمر جهان و جهانیان و... همراه خواهد بود.

بلکه همان گونه که یاد شد روز قیامت یعنی: (حقیقت زمانی که در آن حقایق تمامی چیزها آشکار است.) پس منظور از وجود داشتنِ روز قیامت; یعنی این (حقیقت زمانی) هم اکنون وجود دارد. ولی برای ما تا وقتی که در جهان ماده به سر می بریم غیب و پنهان است. این که ایشان می گوید: (آیات و روایاتی که درباره معراج پیامبر(ص) وجود دارند بر وجود بودن روز قیامت گواهی می دهند اشاره به همین معنی دارد که وقتی پیامبر(ص) به قدرت الهی جهان ماده را فروگذاشت غیب بودنِ روز قیامت وحقایق چیزها برای او آشکارگردید و این به نوبه خود گواه آن است که چنین حقیقتی اکنون وجود دارد.

ایشان بر درستیِ فهم و رأی خویش این گونه به آیه: (مالك یوم الدین) استناد می جوید:

(لاشبهة فی ظهور هذه الجُمَل فی الاتصاف الفعلی وان المشتق جار بلحاظ زمان الحال فهو تعالی رب العالمین فی الحال وهو الرحمن الرحیم فی الحال وهو مالك یوم الدین فی الحال ای بالفعل سواء کان تحت احکام الزمان أو فوقها وهذا دلیل و برهان... علی ان یوم الدین والجزاء و الحساب موجود بالفعل لانّ فعلیة الإتصاف بالمالکیة مستلزم فعلیة وجود یوم الدین.)۷۳

بی گمان ستودن خداوند دراین جمله ها: [ربّ العالمین الرحمن الرحیم ومالك یوم الدین] نمود در زمان حال دارند و واژه مشتق در آنها برای اکنون استعمال شده اند. پس خداوند: اکنون پروردگار جهانیان و اکنون بخشاینده مهربان و اکنون فرمانروای روز قیامت است چه این امور داخل زمان باشند و یا خارج از آن و این روشنگر آن است که روز قیامت و روز جزا و حساب اکنون وجود دارد; زیرا اگر خداوند اکنون صاحب روز قیامت است پس باید آن روز اکنون موجود باشد.

برای آن که سازگاری این فهم قرآنی را با دریافتهای عقلی نشان دهد می نویسد:

(ان یوم القیامة اذا کان معدوماً فلایکون عالم القبر برزخاً ضرورة ان البرزخیة لایتصور بین المعدوم والموجود فقوله تعالی: [ومن ورائهم برزخ الی یوم یبعثون] دلیل علی ذلك.۷۴

اگر روز قیامت اکنون نباشد نمی توان عالم قبر را برزخ دانست زیرا میان نیستی و هستی برزخ تصور نمی شود پس این سخن خداوند: [و از پی آنان برزخ است تا روزی که برآنگیخته شوند] دلیل بر موجود بودن قیامت است.

(الحاجز والحدّ بین الشیئین.)۷۵

برزخ یعنی: مانع و فاصله میان دو چیز.

درصورتی که به فاصله میان دو چیز (برزخ) می گویند پس باید آن دو موجود باشند تا فاصله ای را پدید آورند; اما اگر تنها یك چیز وجود داشته باشد (فاصله) و (میان) معنی پیدا نمی کند و (برزخ) ترسیم نمی شود. پس از این که قرآن فاصله میان (دنیا) و (روز قیامت) را (برزخ) نامید به دست می آید که هم اکنون (قیامت) بسان (دنیا) یك امر وجودی است.

از سخنان حکیمانی چون: ملاصدرا و علامه طباطبایی بر می آید که روز قیامت اکنون وجود دارد. در مقوله قیامت حکیم الهی صدرالمتألهین شیرازی سخن بسیار دارد. سخنِ برگزیده زیر همسانی باور و دریافت او را از قیامت با دیدگاه یاد شده می نمایاند:

(اعلم ان القیامة... داخل حجب السموات والارض... ان الرّجل مادام خارج الحجب فالقیامة سرّ علی علمه فاذا قطع الحجب وتبحبح فی حضرة العندیّة صارت القیامة علانیة عنده بعد ما کانت غیباً عنه.)۷۶

قیامت درونِ حجابهای آسمانها و زمین است. تا هنگامی که انسان در این حجابها باشد قیامت از فهم او به دور است. پس اگر آن حجابها را فرو نهد و مقام عنداللهی بیابد قیامت بر او آشکار می شود پس از آن که بر او پنهان بود.

پس از این سخن به معراج پیامبر(ص) اشاره می کند و می نویسد:

(هنگامی که پیامبر حجابهای آسمانها وزمین را کنار زد قیامت بر او نموده شد و حقایق را دیده و آن گاه که به درون این حجابها بازگشت قیامت و حقایق آن بر او پنهان شد.)

وی درباره بهشت و دوزخ نیز بر همین رأی است. زندگی انسانی که دنیا او را مشغول و مغرور کرده پر از آتشِ دوزخ می داند که قلب و روح او را می سوزاند:

(الاّ انّ بینه و بین ادراك حرقها و ألَمِها حجاب فاذا رفع الحجاب بالموت أدرکها بعین الیقین وهذا النار موجودة الیوم کما دل علیه قوله تعالی:۷۷

(وانّ جهنّم لمحیطة بالکافرین.)۷۸

مگر آن که چنین انسان از درك سوختن و درد خویش در حجاب است پس هرگاه با مردن این حجاب برداشته شود. آنها را آشکارا و از روی یقین خواهد دانست. و این آتش دوزخ اکنون وجود دارد همان گونه که خداوند متعال می فرماید:

و درباره بهشت می نویسد:

(انها محجوبة عن هذه الحواس لإنغمارها فی البدن الذی هو ایضاً من الدنیا.)۷۹

بهشت بر حواسِ مدرکه انسان پنهان است به سبب قرار داشتن آنها در بدن که خود یکی از حجابهای دنیاست.

پس به رأی وی قیامت وحقایق آن اکنون موجودند ولی چون پرده های مادی فهمِ انسان را فراگرفته و راههای شناختِ او را محدود کرده اند آن حقایق ناپیدا مانده اند.

از سخنان علامه طباطبایی نیز دانسته می شود که قیامت حقیقت ثابتی است که چون انسانها از فهم و درك آن ناتوانند پنهان است:

(والساعة الموعودة... هی من غیب السماوات والارض وحقیقتها المستورة عن الأفهام الیوم فهی مما استقرّ علیه ملکه تعالی وله أن یتصرّف فیه بالإخفاء یوماً وبالاظهار آخر.)۸۰

روز قیامت از جمله غیبِ آسمانها و زمین است و در این جهان حقیقت و واقعیت آن بر فهم انسانها پوشیده است. پس روز قیامت

حقیقتی است که مالکیت خداوند بر آن قرار دارد و می تواند آن را یك روز [در دنیا] پنهان بدارد و روز دیگر [در آخرت] آشکار کند. نیز می نویسد:

(انّ حقیقة المعاد ظهور حقیقة الإشیاء بعد خفائها.)۸۱

بی گمان حقیقتِ معاد و قیامت عبارت از آشکار شدن حقیقتِ پنهان چیزهاست.

در این فراز علامه طباطبایی از پنهان بودنِ روز قیامت و پوشیده بودن آن بر فهم انسانها سخن می گوید. این سخن باور آن عالم الهی را به اکنون بودن قیامت نشان می دهد; چه آن گاه می توان گفت: (قیامت اکنون بر ما پنهان است و در جهان دیگر نمایان خواهد شد) که آن را اکنون موجود بدانیم.

موجود بودن بهشت و جهنم

از دیر باز این بحث میان متکلمان مطرح بوده است که آیا بهشت و جهنم آفریده شده اند و اکنون موجودند و یا خداوند آنها را پس از رستاخیز خواهد آفرید؟

از آن جا که این بحث نظریه (موجود بدون روز قیامت) را از زاویه ای دیگر نشان می دهد و در حقیقت بیان و تعبیری دیگر از همین نظریه دانسته می شود به گونه فشرده و اشاره وار آرای شماری از عالمان و پاره ای از استنادهای قرآنی و روایی را یاد می کنیم. شیخ صدوق می نویسد:

(واعتقادنا فی الجنة والنار انّهما مخلوقتان و انّ النبیّ(ص) قد دخل الجنة ورأی النار حین عرج به.)۸۲

ما اعتقاد داریم که بهشت و جهنم آفریده شده اند و پیامبر(صلّی الله علیه و آله و سلّم) در سفر معراج به بهشت درآمده و جهنم را دیده است. شیخ طوسی می نویسد:

(والسّمع دلّ علی أنّ الجنة والنّار مخلوقتان الآن والمعارضات متأوّلة.)۸۳

از روایات دانسته می شود که بهشت و جهنم اکنون وجود دارند و آنچه با این فهم ناهمسان باشد باید به نیك ترین وجه جهت داده شود. عبدالرزاق لاهیجی می نویسد:

(وخلاف است در این که جنّت و نار موجودند الآن یا موجود خواهند شد در روز قیامت. اکثر بر مذهب اوّلند و بعضی از معتزله بر مذهب ثانی. و حق مذهب اول است بنا بر دلالت ظواهر آیات و احادیث بر آن.)۸۴

وی پاره ای دلیلهای مذهبِ مخالف را مطرح می کند و به آنها پاسخ می گوید.۸۵

استناد به قرآن

کسانی که بر این عقیده اند بهشت و جهنم آفریده شده و اکنون وجود دارد به آیاتی از قرآن مانند آیات زیر استناد جسته اند:

۱ . (... أُعدّت للمتقین.)۸۶

... [بهشت] برای پرهیزکاران آماده شده است.

۲ . (عندها جنّةُ المأوی.)۸۷

[پیامبر] آنجا همان بهشتی را دید که جایگاه اوست.

۳ . (وبرّزت الجحیم للغاوین.)۸۸

و دوزخ برای بیراهه رفتگان آشکار شد.

۴ . (وأُزلفتِ الجنة للمتقین.)۸۹

و بهشت به سوی پرهیزکاران نزدیك شد.

اینان برآنند که این جمله ها به زمان گذشته (ماضی) بیان شده است و اگر معنای زمان گذشته را به معنای زمان آینده (مستقبل) برگردانیم قرآن را برخلاف ظاهر آن معنا کرده ایم بی آن که قرینه دینی و یا ضرورت عقلی بر این کار باشد.۹۰

علامه طباطبایی در تفسیر این آیه قرآن: (وبرّزت الجحیم لمن یری)۹۱ می نویسد:

(والآیة ظاهرة فی انّ الجحیم مخلوقةٌ قبل یوم القیامة وانما تظهر یومئذٍ ظهوراً بکشف الغطاء عنها.)۹۲

آشکارا از آیه دانسته می شود که پیش از برپایی قیامت جهنم هست و هویدا شدن آن در روز قیامت به کنار رفتن پرده از روی آن است.

استناد به روایات

در این نوشتار مجال پرداخت به همه روایات مورد استناد نیست از این روی از باب نمونه به یك روایت بسنده می کنیم:۹۳

اباصلت هروی از امام رضا(علیه السلام) می پرسد:

(یابن رسول اللّه فأخبرنی عن الجنّة والنار أهُما الیوم مخلوقتان؟

فقال: نعم. وان رسول اللّه٠ص) قد دخل الجنة ورأی النار لمّا عرج به الی السماء قال: فقلت له:

ان قوماً یقولون: إنّما الیوم مُقدَّرتان غیر مخلوقَتَین فقال(ع): لاهُم منّا ولانحن منهم من أنکر خلق الجنة والنّار فقد کذب النبی(ص)

وکذبنا...)۹۴
ای فرزند رسول خدا! مرا درباره بهشت و دوزخ راهنمایی کن آیا آن دو اکنون وجود دارند؟
امام(ع) فرمود: بله و بی گمان پیامبر(ص) در سفر معراج به بهشت درآمد و دوزخ را دید.
اباصلت می گوید: به امام گفتم: گروهی می گویند: بهشت و دوزخ اکنون وجود ندارند بلکه مقدّر شده است.
امام فرمود: اینان از ما نیستند و ما نیز از آن گروه نیستیم کسی که موجود بودن بهشت و دوزخ را نپذیرد بی گمان پیامبر(ص) و ما را تکذیب کرده است.
دراین سخنِ امام(علیه السلام) که از جهت سند مورد اعتماد است باور به آفریده شدنِ بهشت و جهنم و این که آن دو اکنون وجود دارند ایمان به پیامبر(صلّی الله علیه و آله و سلّم) و امامان(علیهم السلام) شمرده شده است.
از همین روی علامه حلّی درشرح رأی شیخ طوسی که می نویسد:
(بهشت و دوزخ اکنون وجود دارند.) وقتی مخالفان این رأی را بر می شمارد از عالمان شیعه کسی را یاد نمی کند.
به هر روی حقایق و پدیدارهایی مانند بهشت و دوزخ که در متون دینی از پدیدارهای قیامت شمرده شده اند اگر چه برای انسانها پس از رستاخیز و آغاز زندگی درجهان دیگر نمایان خواهند شد اما از فهم آیات و روایات و بلکه از بیان روشن آنها فهمیده می شود که آن حقایق اکنون وجود دارند و این به نوبه خود تأییدی روشن و گواه استواری است بر رأیِ استاد شهید سید مصطفی خمینی و درستیِ این نظریّه که روز قیامت اکنون وجود دارد.

پي نوشت :

۷۲ . (تفسیر القرآن الکریم) ج۱/۳۳۶.
۷۳ . همان مدرك۳۵۵/.
۷۴ . همان مدرك.
۷۵ . (المفردات فی غریب القرآن) راغب اصفهانی۴۳/ دارالمعرفة بیروت; (مجمع البیان) طبرسی ج۴ ۱۸/۱۷۲ دارالمکتبة الحیاة بیروت; (مجمع البحرین) طریحی ج۲/۴۳۰ المکتبة المرتضویه تهران.
۷۶ . (اسرار الآیات) صدرالمتألهین۱۷۱/ ـ ۱۷۲.
۷۷ . (اسرار الآیات)۱۱۴/.
۷۸ . سوره (توبه) آیه ۴۹.
۷۹ . (اسرار الایات)۱۱۵/.
۸۰ . (المیزان فی تفسیر القرآن) علامه طباطبایی ج۱۲/۳۰۵ مؤسسة الاعلمی للمطبوعات

بیروت.
۸۱ . همان مدرك۳۰۷/.
۸۲ . (الاعتقادات) شیخ صدوق۷۹/. چاپ شده در مصنفات الشیخ المفید ج۵ کنگره جهانی هزاره شیخ مفید.
۸۳ . (تجرید الاعتقاد) نصیرالدین طوسی تحقیق محمد جواد حسینی جلالی۳۰۹/ مکتبة الاعلام الاسلامی.
۸۴ . (گوهر مراد) ملاعبدالرزاق لاهیجی تصحیح و تحقیق زین العابدین قربانی۶۶۱/ سازمان چاپ و انتشار.
۸۵ . همان مدرك۶۶۱/ ـ ۶۶۲.
۸۶ . سوره (آل عمران) آیه ۱۳۳.
۸۷ . سوره (نجم) آیه ۱۵.
۸۸ . سوره (شعراء) آیه ۹۱.
۸۹ . همان مدرك آیه ۹۰.
۹۰ . (الرسائل الاعتقادیة) محقق خاجوئی تحقیق سید مهدی رجائی ج۲/۲۹۳ دارالکتاب اسلامی قم.
۹۱ . سوره (نازعات) آیه ۳۶.
۹۲ . (المیزان فی تفسیر القرآن) ج۲۰/۱۹۱ ـ ۱۹۲.
۹۳ . برخی از این روایات در (المیزان) ج۲۰/۲۹۰ ـ ۲۹۸ یاد و بررسی شده است.
۹۴ . (عیون اخبار الرضا) شیخ صدوق تصحیح سید مهدی حسینی لاجوردی ج۱/۱۱۶.

ارسال مقاله توسط عضو محترم سایت با نام کاربری : sm1372

/س

This document was created with Win2PDF available at http://www.daneprairie.com.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.